

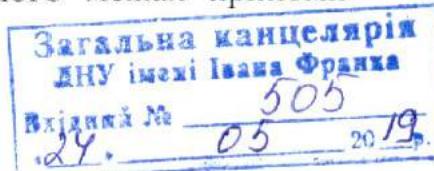
**Відгук
офіційного опонента про дисертацію
Поліщук Наталії Олександровні
«Термінолексика як джерело оновлення газетного тексту
(на матеріалі газет перших десятиліть ХХІ століття» (Львів, 2019),
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.02.01. – українська мова**

Дисертаційна робота Наталії Олександровні Поліщук – ґрунтовне й оригінальне дослідження, що торкається важливих для сучасного українського мовознавства проблем, пов’язаних із вивченням мови газети, медіалінгвістики, лінгвістики тексту, дискурслінгвістики, лінгвістичної неології, лінгвістики креативу, лексикології, стилістики. Якщо в ХХ столітті всі мовні зміни фіксувалися насамперед у художньому мовленні, то наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття цю функцію перейняв публіцистичний стиль, оскільки трансформації, що відбуваються в довкіллі фіксуються насамперед у мові ЗМІ, і це добре усвідомлює дисерантка. Саме мова газети стала сьогодні «законодавицею мовної моди», вихователькою «мовного смаку», де фіксується креативність сучасної мовної особистості журналіста. Ця проблема завжди залишатиметься актуальною, оскільки мова газети – невичерпний дослідницький матеріал: вона щодня фіксує нові мовні факти, мовні зміни, зокрема й ті, що відбуваються з термінолексикою, що на сьогодні описано недостатньо.

Актуальність дослідження визначається необхідністю й логічністю звернення науковців до дослідження мови газети, трансформацій і модифікацій, що відбуваються з термінолексикою, а це пояснює й перспективність рецензованої дисертації, і її новизну, важливість мети, завдань, наявність теоретичного значення та практичної цінності, окреслених у вступі. Вони не викликають жодних сумнівів.

Схвалюємо й дослідницькі ракурси – функційно-семантичний та комунікативно-прагматичний.

Дисерантка доцільно використала систему методів, серед яких традиційний для мовознавчих студій описовий, а в його межах прийоми

класифікаційно-таксономічного, функційно-стилістичного й контекстно-семантичного аналізів, прийомом аналізу словникових дефініцій, метод кореляції мовних і соціальних явищ, прийом кількісних підрахунків, контент-аналіз, застосування якого однак слід було би більш докладно пояснити та ін.

Обґрунтованість і достовірність результатів дисертаційного дослідження забезпечується достатньою й теоретичною (400 позицій), і емпіричною дослідницькою базою (2755 проаналізованих одиниць). Авторка дисертації сумлінно й ретельно вивчила праці і класиків українського та зарубіжного мовознавства, і роботи сучасних вітчизняних і зарубіжних учених. Дослідниця з великим пітетом ставиться до своїх попередників, можливо, в окремих випадках надаючи занадто докладний перелік прізвищ з їхнім повторенням у різних фрагментах дисертації, коли йдеться про дослідницькі ракурси й аспекти і под.

Дисертаційна праця вирізняється композиційною стрункістю і складається зі Вступу, чотирьох розділів з висновками, загальних висновків, списку теоретичних джерел і джерел ілюстративного матеріалу. Теоретичний матеріал роботи, як видається, можна було б подати у вигляді схем і таблиць, що стало б її окрасою й більш унаочнило матеріал.

У **Вступі**, як зауважувалося, обґрунтовано всі необхідні жанрові складники цього фрагменту дисертації, зокрема актуальність теми, відзначено її зв'язок із науковими програмами, визначено мету й завдання, схарактеризовано об'єкт, предмет, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення, що не викликає жодних сумнівів, висвітлено й інформацію щодо апробації й публікації результатів праці. «**Мета дисертаційної роботи** – на матеріалі української преси початку ХХІ ст. спрямування **виявити** термінолексику різних галузей знань, з'ясувати особливості її функціонування в мові публікацій суспільно-політичного спрямування, схарактеризувати фахові лексеми з позицій оновлення, осучаснення газетного тексту» (с. 19).

Перший розділ – «Теоретико-методологічні засади дослідження термінної лексики в газетному тексті» – присвячено з’ясуванню сутності поняття *газетний текст*, розгляду прийомів і засобів його моделювання, зокрема й орнаментальних, перераховуються жанри публіцистичного стилю, хоч не зовсім зрозуміло, для чого авторка праці це здійснює, оскільки в подальшому не розглянуто специфіку функціонування термінної лексики в різних газетних жанрах (таке завдання й не ставилося), ідеться про історію дослідження тексту, зокрема й газетного, в українському мовознавстві, ракурси, методи, підходи, особливості інтерпретації поняття *термінолексика*, що його здобувачка простежує в сучасному мовознавстві і в традиції. Дисерантка окреслює дослідницьку метамову, зупиняється на проблемних, дискусійних питаннях, послідовно викладаючи методологічні засади праці, інколи обережно не погоджується з твердженням окремих учених, але переконливо доводить свою точку зору й те, чому обирає відповідне тлумачення, відповідну дефініцію чи дослідницький підхід, узагальнюючи все у висновках до розділу.

Другий розділ «Динаміка лексико-семантических процесів у термінолексиці, вжитій у прямому значенні» та розділ третій «Семантичні процеси в термінолексиці, ужитій у переносному значенні» є логічним продовженням розділу першого, висунутих у ньому концептуальних положень. Хіба можемо звернути увагу на, можливо, не зовсім удалі назви цих розділів з актуалізацією відокремлених означень, виражених дісприкметниковими зворотами. Але це, очевидно, вираження індивідуальної авторської лінгвокреативності. Н. О. Поліщук докладно розглядає процеси динаміки термінолексики в українському публіцистичному мовленні, виокремлюючи, власне, явище актуалізації, денотативно-конотативної переорієнтації, активізації, пасивізації, окніжнення та орозмовлення газетного лексикону. Дослідниця подає власне розуміння наведених вище процесів, їхніх типів, механізмів вияву, характеризує терміни, що їх номінують, розмірковуючи про їхню синонімію, дублетність, неоднозначність

тлумачення. Однак завжди на тлі чужих поглядів простежуємо авторське розуміння, авторська концептуальна лінія чітко проводиться. Усі вищезазначені процеси проілюстровано переважно влучними й переконливими прикладами, їм надано фахову інтерпретацію, в окремих випадках продемонстроване вміння робити тонкі спостереження, що демонструють добру підготовку дослідниці, її глибокі фахові знання, уміння їх застосовувати. Н. О. Поліщук з'ясовує й узагальнює причини змін, що відбуваються в мові, спираючись і на досвід інших учених, і на власний досвід, відібрані мовні факти, подає докладний їхній перелік. У третьому розділі, щоправда, запропоновано ідеографічний опис з актуалізацією тематичних термінних та лексико-семантичних груп, де в основному простежуємо їхній перелік, авторських коментарів дещо менше, однак в окремих випадках увага дисертантки зосереджується на окремих лексемах чи словосполученнях, що, на думку авторки, надто частотні в сучасному газетному мовленні й несуть особливве прагматичне навантаження, як, наприклад, *сценарій* або *жсвті жилети*. Розділ також завершують короткі висновки.

Четвертий розділ ««Інноваційна термінолексика як засіб увиразнення газетного тексту». надзвичайно цікавий, але й викликає чи не найбільше питань. Дослідниця ретельно зібрала й виклала погляди учених на актуалізовані нею проблеми. Але хотілося б більш чітко зрозуміти, що включає дисерантка в поняття неолексема. Серед газетних новотворів авторка виокремлює новотвори-оказіоналізм. Чи вбачає здобувачка відмінність між словами-оказіоналізмами й потенційними словами? Яким є трактування неологізму як системи відповідних лексико-семантичних утворень, типів, що його охоплюють, зокрема й з урахуванням різних аспектів (тематичного, словотвірного та ін.), яких торкалася дослідниця? Авторка наводить понад 30 термінів, що їх використовують на позначення нових слів (оказіональне слово, індивідуально-авторський новотвір, індивідуально-авторський неологізм, індивідуально-стилістичний неологізм, одноразовий

неологізм, авторський неологізм, неологізми контексту, авторський новотвір, мовленнєвий новотвір, індивідуальний новотвір, ефемерна інновація, слово-саморобка, слово-метеор, слово-експромт, слово-одноденка, індивідуалізм, егологізм тощо), але, чи вбачає серед них різні типи новотворів? Про це сказано в третьому розділі дещо «розмито», тому й виникли запитання, хоч, звісно, дисерантка має рацію, що це питання належить до проблемних у сучасному українському мовознавстві. Але все ж таки цікаво, якою є особиста авторська точка зору? Яким є, власне, на думку Н. О. Поліщук, критерій «новизни»? Не зовсім точно трактується походження лексеми *тітуика* в значенні ‘провокатор, зрадник, який за відповідну плату, на замовлення виконує протизаконні дії’, оскільки цей новотвір – наслідок антономазії, переходу власної назви в загальну, що не є продуктивним словотвірним способом. Звісно, авторська концепція щодо вирізnenня типів неологізмів, що поширені в сучасному газетному тексті, як власне неологізми, новоутворення, трансформації, семантичні неологізми, заслуговує на увагу, проте потребує більшої мотивації, указівки на конкретні відмінності між цими типами.

Висновки до розділів і загальні висновки ґрунтовні, співвіднесені з поставленими завданнями. Вони репрезентують узагальнення результатів дослідження, пропозицій і перспективи.

Попри докладність аналізу та результативність отриманих висновків у межах поставлених завдань дослідження Наталя Олександровни Поліщук містить певні моменти, зокрема про деякі з них уже йшлося, що потребують уточнення або закликають до дискусії.

1. У теоретичному розділі дисерантка, як зауважувалося, подала докладний опис термінологічного інструментарію праці, однак не всі терміни, що використані дисеранткою в подальшому знайшли в цьому розділі висвітлення, наприклад, як дослідниця розуміє поняття *мовний штамп*, який аналізує в другому розділі, що відбувається з термінолексикою, коли вона набуває статусу мовного штампу і, власне, як це відбувається, який механізм цього процесу? Крім того, розмірковуючи про газетні жанри, у чому, як

зауважувалося, не вбачаємо потреби, авторка слушно наголошує, що «текст витісняє жанр», а далі справедливо зазначено, що й поняття стилю також сьогодні дещо нейтралізується. А чи не доцільно в цій праці було використати й термін дискурс, адже запропоновано докладний аналіз екстралінгвальних причин, що впливають на зміни в термінології? Звернемо увагу й на те, що здобувачка, як зауважено у вступі, залучила «прийоми класифікаційно-таксономічного аналізу в процесі визначення тематичних і лексико-семантичних груп термінології» (с.20), але авторське розуміння понять *тематична група* й *лексико-семантична група* в роботі не визначене. Та й про методику ідеографічного опису також не йдеться. А в межах тематичних і лексико-семантичних груп виокремлюються підгрупи термінології. То яким же є механізм ідеографічного опису термінології в цьому дослідженні?

2. Четвертий розділ, що присвячений неолексемам, викликає багато питань, про що вже йшлося, зокрема, цікаво, яким є розуміння, власне, й поняття *мовної гри*, бо воно неоднозначно трактується в сучасному мовознавстві й має деякі проблемні зони трактування. Що стосується графічних типів мовної гри, то вона привертає сьогодні значну увагу дослідників з огляду на проблематику нового лінгвістичного напряму – лінгвістики креативу, про що йдеться у чотирьох монографіях російських дослідників «Лінгвістика креативу» (2012–2018 рр.), з якими, напевно, варто було б у майбутньому ознайомитися, оскільки в кожному випуску цієї монографії окремий розділ стосується графодеривації. Ідеться про те, що графодеривати утворюють систему оказіональних утворень, що базуються на свідомому обігруванні їхнього графо-орфографічного оформлення. На цій основі виокремлюють слова-гібриди, що у своїй структурі суміщають елементи різних мов – кирилиці й латиниці, різних кодових систем, зокрема графемні й параграфемні елементи, що утворюються в процесі графодеривації чи графікації.

3. Як видається, в окремих випадках учена надто захоплюється описом матеріалу й подає не зовсім потрібну для цієї праці інформацію, зокрема не зовсім зрозуміло, для чого потрібна загальна інформація про окремі газетні видання, зокрема такі, як дата заснування, місце видання, тематика газети, прізвища редакторів і под. Що ця інформація дає для розвитку авторської концепції, оскільки не простежуємо, як вона надалі актуалізується? (порівн.: «Україна молода» – щоденна українська інформаційно-політична газета, зорієнтована на національно свідому українську аудиторію різного віку. Заснована 1991 року). Крім того, у праці наголошено, що «зазначені газети вирізняються стилем, жанровою палітрою, відбором лексики, терміної зокрема, за ступенем складності фраз, авторською манeroю тощо», а от як саме вирізняються – не зазначено. Напевно, такий докладний авторський аналіз був би цікавий. Ідеться про функцію заголовка, однак, очевидно, варто було б зазначити також, що заголовок – це сильна текстова позиція, а тому ті мовні одиниці, що в цій позиції вживаються, мають особливe прагматичне навантаження, можна було б і простежити, як це проектується на терміолексику, але зазначене є лише побажанням, що можна вважати дослідницькою перспективою.

4. Хотілося б почути думку дисерантки щодо її ставлення до процесу актуалізації деяких складників термінолексики, зокрема йдеться про актуалізацію синонімічної пари, коли надається перевага полонізму замість термина, який виник унаслідок русифікації. Отже, чи перший компонент у наведених авторкою праці синонімічних парах більш корисний для сучасної української мови? Порівн.: *амбасадор* – *посол*, *вакації* – *канікули*, *летовище* – *аеропорт*, *мапа* – *карта*, *наклад* – *тираж*, *опінія* – *громадська думка*, *потяг* – *поїзд* (с. 71).

5. Мова тексту дисертації загалом зауважень не викликає, однак усе-таки можна вказати на недогляди, наприклад, простежуємо деякі неточності, наприклад, «у **мові** військових» (с. 50) замість **мовленні**; по всьому тексту переважно вжито прикметник *функціональний* і лише в окремих випадках

дослідниця надає перевагу іншій прикметниковій іменній і дієслівній формам – *функційний*, *функційність*, *функціювати*, зокрема у словосполученнях *комунікативно-функційний підхід*; *функційні властивості*; *функціювання соціуму*; *функціює як виразальний засіб* (с.18, 31, 38, 39, 64). Можливо, варто було б уніфікувати використання зазначеної форми. Не зовсім доцільно, як видається, в науковому тексті використовувати граматичні форми з порушенням компаративного формотворення, хоч таке й зустрічаємо в газетному мовленні, як-от: «найяскравіші мовні особливості». Замість скалькованої конструкції на зразок «це роботи **як** українських, **так і** зарубіжних учених...» потрібно «...і українських, і зарубіжних учених» (с.25 та ін.). Інколи дослідниця захоплюється імперативними синтаксичними конструкціями, характерними для науково-методичного стилю, що репрезентує рекомендаційну тональність мовлення, як, наприклад, «варто розглядати...» (с. 27), «варто зазначити» (с.31, 53 та ін.).

Зроблені зауваження є частковими й не впливають на загальний позитивний висновок про високий рівень праці, яку, безперечно, відзначають відповідна наукова новизна, вагоме теоретичне й практичне значення, зокрема теоретичне значення полягає в тому, що його результати поглинюють теоретичну базу української медіалінгвістики та лінгвістики креативу. Результати дослідження Н. О. Поліщук мають практичну цінність для подальших наукових студій та навчального процесу вищів України, зокрема теоретичні положення та емпіричний матеріал можуть бути використані під час викладання курсів з лексикології української мови, лінгвістики тексту, дискурслінгвістики, стилістики української мови, спецкурсів з мови сучасної газети, лінгвістичної неології. Крім того, зібраний новий словесний матеріал можна використати для укладання словника мови сучасної української газети. Без сумніву, дисертація засвідчує авторський лінгвопатріотизм, прагнення описати своєрідність української мови, тенденції її розвитку, очищення, взаємодії з іншими мовами тощо.

Робота пройшла належну апробацію на міжнародних і всеукраїнських наукових, науково-теоретичних і науково-практичних конференціях. Опубліковані наукові результати (12 одноосібних публікацій у наукових фахових виданнях, затверджених ДАК МОН України, 1 – в іноземному виданні) відображають основні наукові положення й висновки дисертації.

Дисертація Н. О. Поліщук є самостійним, завершеним і добротним дослідженням актуальної для сучасного українського мовознавства проблеми. Автореферат містить усі необхідні складники його побудови й повністю відображає зміст основних положень дисертації.

Ураховуючи актуальність теми, новизну отриманих наукових результатів, їхню обґрунтованість і достовірність, а також рівень апробації та публікацій за обраною темою, є всі підстави зробити висновок, що дисертаційна робота Наталії Олексandrівни Поліщук «Термінологіка як джерело оновлення газетного тексту (на матеріалі газет перших десятиліть ХХІ століття)» повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року за № 567 зі змінами, унесеними згідно з Постановою Кабінету міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 року та № 1159 від 30 грудня 2015 року.

Сказане дає всі підстави для висновку про те, що авторка дисертації Наталія Олександровна Поліщук цілком заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальністю 10.02.01 – українська мова.

Офіційний опонент –
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри
романських мов і світової літератури
факультету іноземних мов
Донецького національного університету
імені Василя Стуса

Космеда Т. А.